

Key words: the transport gendarmerie, cynological service, the Railway Police Department, railways, service police dog

УДК 338.48-62-053.6(477-25)''1960-1970''/

Ольга Верес
(Київ)

ТУРИСТИЧНЕ ДОЗВІЛЛЯ КИЇВСЬКОЇ МОЛОДІ У 1960 – 1970-Х РОКАХ

Статтю присвячено самодіяльному спортивному туризму в Україні 1960 – 1970-х рр., зокрема, туристичному дозвіллю київської молоді та його складному шляху розвитку.

Ключові слова: туризм, київська молодь, самодіяльний туризм, спортивний туризм, туристські клуби, туристські секції, самодіяльні туристські походи.

Формування сучасної туристської свідомості – нагальна потреба часу, тому що цей феномен стає глобальним у ХХІ ст. Туризм важливий інструмент в економіці країни для отримання високих прибутків, створення нових робочих місць і є вагомою складовою в бюджетному механізмі. Для того щоб індустрія туризму забезпечувала реальний прибуток, потрібно доскональне вивчення її історії, підготовка кваліфікованих професіоналів туризму, зокрема, її знання потрібне викладачам, студентам вищих навчальних закладів, фахівцям туристської справи.

Радянські та сучасні дослідники проблемам розвитку туризму в СРСР ХХ ст. присвятили багато наукових публікацій. Зокрема, В. Зінченко, Л. Устименко, І. Афанасьєв, В. Квартальнов, Т. Сокол та ін. висвітлюють в своїх працях окремі аспекти найбільш важливих періодів в історії вітчизняного туризму. Загалом, історія молодіжного туризму в Україні вивчена вкрай недостатньо.

Метою дослідження є вивчення стану туристичного дозвілля київської молоді у 1960 – 1970-х рр., а особливо розвитку самодіяльного спортивного туризму, його недоліків та позитивних моментів.

Самодіяльний туризм у Києві досягнув певних успіхів ще у довоєнний період. Це організація гірської секції при Будинку вчених з першими сходженнями, круговими перевальними походами на Кавказі, перші маршрути на розбірних байдарках по річках України, пішохідні маршрути по Київщині тощо. У 1930-х рр. створюються перші туристські гуртки в Інституті фізики, Інституті геологічних наук, Інституті електрозварювання та ін. Його подальший розвиток активізується після завершення Вітчизняної війни та відбудови народного господарства на початку 1950-х рр.

Відновлювати роботу самодіяльного туризму доводилося у складних умовах. Так, наприклад, у 1951 р. туристичне господарство України налічувало лише 9 турбаз, не було жодного пункту прокату туристського спорядження, необхідного для подорожей; бракувало кваліфікованих інструкторських кадрів, здатних повести групи до віддалених цікавих районів. У той же час молодь з охотою прилучалася до занять самодіяльним туризмом, оскільки він створював можливість активно відпочити, давав відчуття свободи, розкутості, романтики [1, с. 5].

До 1952-го р. самодіяльний туризм в Україні ще входив до системи альпінізму. В 1952 р. створюється секція туризму при Республіканському комітеті з фізичної культури та спорту УРСР і таким чином самодіяльний туризм виокремлюється в окремий вид спорту.

Як було згадано, в Україні у 1951 р. було 9 туристських баз, на яких відпочили 13811 туристів. Понад 58 тис. осіб взяли участь в екскурсіях. Уже в 1959 р. у республіці налічували 18 туристських баз, кількість туристів становила 49 тис. осіб, а екскурсантів – 418 тис. осіб. З огляду на ці дані можна стверджувати, що наприкінці 50 – х і особливо в 60-х роках ХХ ст. в Україні відбувалося пожвавлення туристсько-екскурсійного руху. Особливо зріс інтерес населення до спортивного туризму [2, с. 58].

Розвиток самодіяльного спортивного туризму до початку 1960-х рр., активізація його різних видів і організаційних форм породили в колективах фізкультури Києва, секціях туризму підприємств і вузів справжній кадровий голод. Кілька десятків ентузіастів, які сформувалися в середині 1950-х і згуртувалися в тісний актив Київської міської секції туризму (так називалася тоді попередниця міської Федерації туризму), вже не могли закрити собою зростаючі потреби в керівниках походів, організаторах низових секцій, інструкторах самодіяльних туристських таборів, суддів змагань та зльотів і ін.

Це починали розуміти і в керівних органах – Обласній раді профспілок, Київському міському комсомолу, стурбованих масовим розвитком некерованого туризму, неабияк «здичавілого» після сумно знаменитої заборони ДЗГ та профорганізація проводити дальні походи і

«видворення» туризму Єдиної спортивної кваліфікації. Сталося це у 1961 р., коли самодіяльний туризм опинився без офіційного «даху» Спорткомітету та профспілок, а, отже, і без тієї невеликої матеріальної та моральної підтримки, яку мав раніше. Почастішали нещасні випадки з туристами «дикунами», які подорожували по всій країні тепер вже без усякого контролю [3, с. 271]. Тому, у своїй постанові на III пленумі київської обласної Ради профспілок, що відбувся 5 жовтня 1960 р. вирішив про необхідність «добитися збільшення числа учасників туристських секцій у 1960 – 1961 рр. у 2 рази, організувати на базі палаців і будинків культури туристські клуби на громадських засадах; організовувати при палацах і будинках культури, клубах, спорт базах пункти прокату туристського спорядження, вирішити питання про створення спортивно-оздоровчих і туристських таборів». Було також затверджено план створення туристських клубів, пунктів прокату та спортивно-туристських таборів.

З 1963 – 1965 рр. у Києві діяла створена згідно постанови Президії ВЦРПС обласна Рада з туризму на громадських засадах, підвідомча Облсовпрофу. Її очолював Анатолій Трохимович Халепо, одночасно з виконанням обов'язків старшого інструктора міського клубу.

Районні клуби туристів за рішенням Київського облсовпрофа почали створюватися у 1964 р. До того в місті вже існували створені на громадській основі, крім «старого» клубу Будинку Вчених, клуб туристів «Романтик» (голова правління – Ю.Флінк), що працював у приміщенні Будинку вчителя, на пл. Жовтневої революції (нині – Майдан Незалежності) і клуб туристів «Ентузіаст» (голова О.Сандомірський) у приміщенні клубу працівників мистецтв на вул. Леніна (нині – Богдана Хмельницького). Усі ці клуби мали свій сталий актив, організовували походи, брали участь у міських масових туристських заходах. На основі клубу «Романтика» пізніше було сформовано Печерський районний клуб туристів, що працював у контакті з райкомом комсомолу, проводив навчальну роботу, силами свого активу відремонтував клубну базу прокату туристичного спорядження. У цьому клубі було видано ротапринтним способом одну з перших у Києві «самовидавничу» збірку туристських пісень, майже повністю реквізовану відповідними органами [1, с. 6].

У першій половині 1960-х рр. значно збагачуються види київського туризму і форми туристської роботи. Зароджується і починає бурхливо розвиватися водний туризм. Туристичні походи на байдарках, тренувальні збори водних туристів по Південному Бузі, в Карелії – все це допомагає учасникам займати високі місця на всесоюзних змаганнях. У другій половині 1960-х рр. все більшого поширення набуває «сімейний» водний туризм та походи вихідного дня.

На початку 1970-х рр. у Києві були вже майстри спорту і кандидати в майстри спорту з усіх видів туризму, в той час як до 1965 р. ці звання отримали лише троє київських туристів [1, с. 6].

Наприкінці 1960 р. у Києві на підприємствах, в установах та навчальних закладах працювало 144 туристські секції, а в їхній роботі брали участь 2 200 осіб. Найбільшими були секції заводу «Арсенал» – 250 осіб, заводу ім. Артема – 120 осіб, Київського політехнічного інституту – 300 осіб, Київелектромонтажу – 100 осіб, Київського державного університету – 200 осіб, АН УРСР – 400 осіб [2, с. 59].

Зі спогадів ветеранів секції туризму заводу «Арсенал» часом зародження туристської секції можна вважати вересень 1957 р., коли на завод прийшов Олексій Нечай, що мав другий розряд з туризму, і досвід суспільної туристської роботи. Спершу профком заводу придбав туристам два брезентові намети, в яких під час походів вихідного дня в кожному наметі на нічлігу уперек розміщувалося до 8 чоловік. У подальші роки спорядження секції поступово збільшувалося, але його завжди не вистачало. Робочий тиждень тоді був шестиденним і в походи вихідного дня (ПВД) зазвичай виїжджали в суботу увечері, потім був невеликий перехід і ночівля в польових умовах. У пам'яті учасників залишилися походи уздовж Дніпра від с. Чапаївка до с. Трипілля, тоді це було безлюдне живописне побережжя, не забудоване ще елітними дачами, санаторіями, піонерськими таборами.

Потроху формувалося ядро секції. Однією з серйозних проблем спортивного зростання був тоді час для здійснення складних походів. Профвідпустка для інженерно-технічних працівників був тривалістю 18 днів, у молодих робітників – 15, тому для далекого походу необхідно було просити додаткову відпустку за свій рахунок, а такі дні на режимному підприємстві отримати було важко. Інколи вмудрялися з місця походу надсилати на завод телеграми подібного змісту: «Узв'язку із затримкою на маршруті із-за погодних умов прошу надати днів відпустки за свій рахунок». Після повернення з походу з копією телеграми добивалися продовження відпустки, щоб не було прогулу. Отримати відпустку влітку на заводі було великою проблемою. Через заступника

директора по кадрах і режиму добивалися відпустки, як писалося «для проведення складного походу для виконання нормативів майстра спорту» [4, с. 48].

У секції регулярно займалося близько 40 туристів. Майже 30 чоловік входили до групи М. Іванченкова, що був у той час головою секції, яка постійно діяла.

У 70-х роках ХХ ст. в Українській РСР стають популярними самодіяльні туристські походи, особливо по місцях бойової і трудової слави, масові туристські походи вихідного дня, туристські зльоти і змагання. Протягом 1975 р. у походах вихідного дня і багатоденних подорожах взяло участь понад 6 млн осіб; у 13 тис. колективів фізкультури були створені туристські секції; розроблено 1363 маршрутів по рідному краю; на підготовчих курсах пройшли навчання і підготовку 20 тис. громадських туристських працівників [2, с. 60].

Значний внесок у справу підготовки туристських кадрів для самодіяльного туризму зробила Київська школа туризму, яка була створена у 1962 р. на громадських засадах завдяки ініціативі й ентузіазму Ю. І. Козуба. З перших років діяльності Київська школа туризму готувала туристські кадри. Перший набір слухачів до Київської школи туризму в кількості 30 осіб відбувся наприкінці зими 1962 р. Програма навчання охоплювала теоретичні та практичні заняття. Теоретичні заняття проводилися в клубі Водоканалтресту на Набережному шосе в Києві. Практичні заняття відбувалися на схилах Дніпра.

Після річного навчально-тренувального збору в Домбаї на Західному Кавказі, у вересні 1962 р. почався другий рік навчання. Провели і другий набір. Третій набір громадського, міського клубу туристів, який розміщувався на вул. Карла Маркса 12в (тепер вул. Архітектора Городецького), приміщенні Облради ДСТ «Буревісник», проходив за допомогою оголошень по міському радіо і афішами про набори, розклієним на вулицях. У клуб Водоканалтресту на Набережно-Хрещатицькій вулиці, 1 жовтня 1963 р. зібралось близько 200 людей. Після організаційного зібрання заяви в школу туризму подали 130 чоловік, з яких було сформовано 10 навчальних груп. Всі слухачі, за невеликим винятком, були в туризмі новачками. З більш досвідчених, в тому числі з попереднього року навчання, була сформована група підготовки молодших інструкторів. Видової спеціалізації тоді в туризмі ще не існувало, але в основному підготовка була зорієнтована на пішохідні походи в горах [3, с. 275].

Тобто, як ми бачимо, туристський рух на той час був в основному самодіяльним, існував за рахунок активістів. Друкувалися навіть інструкції щодо самостійного облаштування турбаз, де детально описувалось як потрібно облаштовувати стоянки, де робити туалети, яку деревину краще використовувати та ін. Організатори самі розробляли маршрути, купували спорядження, продукти харчування, брали відпустки за свій рахунок. Навчання проходило на громадських засадах – ніхто нічого нікому не платив. За рахунок профспілкового бюджету здійснювалися лише навчальні залікові походи, але не далі Кавказу.

Що стосується міжнародного туризму, то в радянський час реалізація цього виду туризму гальмувалася зусиллям комуністичної ідеології, адміністративним втручанням партійно-державних органів. Провідними організаціями, що займалися міжнародним молодіжним туризмом в УРСР, були Українська республіканська рада по туризму й екскурсіям, «Інтурист» та БММТ «Супутник» ЦК ЛКСМУ, який поряд з діяльністю на міжнародній арені прагнув задовольнити рекреаційні та пізнавальні потреби школярів і молоді засобами внутрішнього туризму, обсяги якого були значними.

Організація прийому іноземних туристів була чітко продуманою в системі «Супутника» і контролювалася комсомольськими органами. В роботі по підборі, підготовці та направленні молоді за кордон бюро «Супутника» керувалися постановами партії і комсомолу. Перевага надавалася молодим працівникам, які брали активну участь у виробничому і громадському житті, промислових та сільськогосподарських колективів. У першу чергу, переможцям соціалістичного змагання. Подорожі української молоді за кордон здійснювалися переважно у формі спеціалізованих поїздок туристських груп або поїздів, рейсів та круїзів дружби. Протягом 80-х рр. ХХ ст. комітети комсомолу України щорічно направляли в соціалістичні країни 18-20 тис. юнаків та дівчат. Майже половина з них – переможці всесоюзного соціалістичного змагання, ударники п'ятирічок подорожували за безкоштовними путівками [5, с. 87].

На кінець 1960 р. у Києві налічувалося декілька тисяч спортсменів-туристів. Взимку та влітку тисячі киян вирушали у вихідний день у спортивні туристські походи за місто, влаштовували прогулянки на шлюпках або на лижах. Лише туристською секцією обласної ради ДСТ «Авангард» у 1960 р. було проведено понад сто походів вихідного дня трудівників різних підприємств міста, в кожному з яких взяли участь від 20 до 50 осіб. На підприємствах, в установах

і навчальних закладах працювали 144 туристські секції, у роботі яких брали участь 2200 осіб. Найкрупнішими з них були: з-д «Арсенал» – 250 осіб, п/с 11 – 120., з-д Артема – 120 осіб, Політехнічний інститут – 300 осіб, Київелектромонтаж – 100 осіб, Держуніверситет – 200 осіб. АН УРСР при Будинку Вчених регулярно організувала вечори, перегляди фільмів і слайдів про туризм.

МКК, що працювала при міській секції туризму, консультувала учасників туристських походів, перевіряла та затверджувала маршрути їх подорожей. За час зимово-літнього періоду 1960 р. туристи Києва здійснили близько 80 пішохідних, лижних і водних багатоденних категорійних самодіяльних походів, в яких взяло участь близько 500 чол. Ці походи мали як оздоровче, так і пізнавальне значення. Деякі групи виконували завдання різних науково-дослідних інститутів АН УРСР.

З ініціативи туристичного активу міста було створено самодіяльні туристські табори в Криму та на Кавказі, де влітку 1960 р. побувало близько 400 чол. Ці значні успіхи розвитку туризму в Києві та області було досягнуто завдяки ентузіазму туристського активу, який повністю на громадських засадах організував походи, змагання, а інструкторські семінари забезпечували роботу секції [1, с. 10].

Велику увагу розвитку туризму серед школярів приділяло Міністерство освіти України. Саме 60-ті та 70-ті рр. ХХ ст., можна стверджувати, стали апогеєм, масовості залучення до цієї справи підростаючого покоління. В ті роки організувалися різноманітні гуртки, де вивчалися основи як пішохідного так і гірського туризму. Якщо такі гуртки відвідували школярі просто зацікавлені цим видом спорту, то в екскурсійні поїздки по території Радянського союзу залучалися ще й найкращі учні, що було їхньою нагородою. Виходячи із спогадів очевидців, цікавим фактом було заснування на початку 60-х рр. табору «юних альпіністів України» в Кабардино-Балкарській Автономній республіці на Кавказі в Баксанській ущелині на висоті 2200 метрів над рівнем моря.

На жаль, в даний час, в живих вже немає тих, хто очолював тоді цей табір. Але спогади тих, хто був учасником тогочасних подій свідчать про позитивний вплив на школярів сам факт існування такого табору: високо в горах, далеко від дому, від батьків. Табір був для старшокласників, де вони дуже багато вчилися робити самостійно, долати труднощі в походах, що допомагало їм здружитися. Очевидці згадують про те, що коли зміна закінчувалася і потрібно було їхати по домівках, то у багатьох на очах, навіть у хлопців, яким було по 15 – 17 років, з'являлися сльози на очах. Наприкінці вони отримували посвідчення та розряди по гірському туризму. А деякі, хто ходив навіть на сходження до вершини, звання юного альпініста України. З цього можна зробити висновок, що існування цього табору, де працювали ентузіасти: українські педагоги, спортивні інструктори, потребує ще дослідження і вивчення.

Після Другої світової війни самодіяльний туризм набирає все більших обертів. На той час туризм тримається в більшості своїй на активістах-ентузіастах, в основному за свій кошт і відпустки за свій рахунок. Поступово картина змінюється. Комуністичні керівні органи починають розуміти, що туризм – чудове підґрунтя для пропагандистської роботи серед молоді. Наприкінці 50-х рр. ХХ с. державні органи починають активно займатися пропагандою туризму та підготовкою кваліфікованих робітників. На початку 1960-х рр. видаються постанови про необхідність збільшення числа учасників туристських секцій, організувати туристські клуби на громадських засадах, вирішити питання про створення спортивно-оздоровчих і туристських таборів. Протягом 1960-х рр. формується в загальних рисах специфічна система молодіжного туризму в СРСР, характерні риси якої будуть зберігатися і надалі в практиці туристичної свідомості радянського часу. Починають розвиватися багато різнопланових спортивно-туристичних баз, на які з задоволенням їздила українська молодь. Що стосується Києва, то тут починають створюватись районні туристські клуби, але деякі з них, за відсутності свого постійного приміщення, «не місцевим» керівництвом впродовж 1960 – 1970-х рр. виникали і згасали по декілька разів. В Києві впродовж 1960-х рр. настільки бурхливо починають розвиватися різнопланові туристичні походи, що вже на початок 1970-х рр. багато активістів отримують звання майстрів та кандидатів спорту. Туризм стає справою не однаків-ентузіастів, а цілих сімей.

Анотація

Посвящена самодіяльному спортивному туризму в Україні 1960 – 1970-х рр. в частині, туристичному досугу киевської молодіжної і його складному пути розвитку.

Ключевые слова: туризм, киевская молодежь, самодіяльний туризм, спортивний туризм, туристские клубы, туристские секции, самодіяльні туристские походы.

Annotation

The article is devoted to self-working in Ukraine 1960 – 1970th KHkhst., in particular, to tourist leisure of the Kievan young people and its difficult way of development.

Keywords: tourism, kiev youth, amateur tourism, sports tourism, tourist clubs, travel section, amateur tourist trips.

Джерела та література:

1. Тодоренко О. В., Коробков С. В. Розвиток самодіяльного туризму в Києві у 1950 – 70-х рр. ХХ ст. / О. В. Тодоренко, С. В. Коробков // Спогади ветеранів самодіяльного туристського руху в Україні. – Вип.2. – К.: Інститут туризму Федерації профспілок України, 2002. – С. 5 – 12.
2. Соловей Л. Діяльність київської школи туризму з підготовки кадрів сфери туризму в 1960 – 1970-х роках / Л. Соловей // ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ VISNYK LVIV UNIV. Серія педагогічна. – Львів. – 2008. – Вип. 23. – С. 270 – 277.
3. Коробков С. В. Київська школа туризму в 1960-70-і рр. (з досвіду роботи) / С. В. Коробков // Спогади ветеранів самодіяльного туристського руху в Україні. – Вип. 2. – К.: Інститут туризму Федерації профспілок України, 2002. – С. 57 – 68.
4. Нечай А. Л., Иванов В. А. Секция туризма завода «Арсенал» / А. Л. Нечай, В. А. Иванов // Спогади ветеранів самодіяльного туристського руху в Україні. – Вип.2. – К.: Інститут туризму Федерації профспілок України, 2002. – С. 43 – 57.
5. Зінченко В. А. Молодіжний туризм в Українській РСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності «Супутника»): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / В. А. Зінченко. – Донецьк, 2003. – С. 208.

УДК 94(477): 351.751.5 «1920/1930»

**Тетяна Стоян, Платон Стоян
(Київ)**

УНІФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК АСПЕКТ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 1920 – 1930-Х РОКІВ

Досліджено особливості, форми та методи діяльності органів політичної цензури щодо нагляду за пресою України в 1920 – 1930-х рр.

Ключові слова: політична цензура, партійно-радянська система цензури, Українська РСР, газети, журнали

Питання місця та ролі цензури в житті сучасного суспільства вже багато років не втрачає своєї актуальності. Останні події новітньої історії України засвідчили, що вектор нашої держави спрямований на європейську інтеграцію. Саме цей вибір українського народу актуалізує прагнення та конкретні дії української громадськості, демократично налаштованих політиків, науковців на подолання бар'єрів на шляху входження України до європейського цивілізаційного простору, в тому числі й інформаційного. Одним із таких бар'єрів може стати цензура, перш за все цензура засобів масової інформації.

Вивчення історичного досвіду та врахування уроків історії у царині інтелектуального та політичного життя суспільства, зокрема функціонування політичної цензури в підрадянській Україні 1920 – 1930-х років, сприятиме унеможливленню реставрації будь-яких форм обмеження інформації в нашій державі.

В 20 – 30-х роках ХХ ст. інформування радянського суспільства належало до пріоритетної ділянки ідеологічної роботи партійних органів, які здійснювали через пресу агітацію і пропаганду, формування комуністичної свідомості, нав'язуючи схеми, догми, ідеологеми, стереотипи, міфологеми про перевагу соціалізму над капіталізмом. Періодична преса (газети, журнали), бюлетені РАТАУ – ТАРС, програми радіомовлення виконували політично-ідеологічні функції монопартійної системи влади, уніфікуючи інформативний простір шляхом цензурного нагляду за публікаціями та ефіром.

В історіографії історії культури цей аспект повсякденного життя радянського суспільства й досі залишається «білою плямою». Тому метою даної наукової розвідки є аналіз діяльності партійно-радянських органів цензури щодо ідеологічного контролю за видавництвами, змістом газетних та журнальних публікацій в підрадянській Україні 20 – 30-х років ХХ ст.

На початку 1920-х років на теренах новоствореної радянської імперії ще зберігались певні рештки так званих опозиційних партій, а НЕП породжував «зміновіхівські» настрої серед інтелігенції і певних категорій службовців. Розуміючи роль засобів масової інформації у створенні ідеологічного підґрунтя радянської влади, в посиленні впливу на всі верстви суспільства, ЦК